

3. Конституція Албанії від 21 жовт. 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuviar.gov.ua/asambleya/constitutions.php>.

4. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37 – 38. – Ст. 2004.

Мателешко Ю.

*доцент кафедри міжнародних студій та
суспільних комунікацій УжНУ*

КУЛЬТУРНО-ГУМАНІТАРНІ ЗАСОБИ «М'ЯКОЇ СИЛИ» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

CULTURAL AND HUMANITARIAN TOOLS OF "SOFT POWER" OF THE EUROPEAN UNION

Анотація. З'ясовано значення культурно-гуманітарних засобів у реалізації «м'якої сили» Європейського Союзу. До них, зокрема, належать культурна та мовна дипломатія, культурно-освітні програми та комунікації, різноманітна допомога населенню слаборозвинених країн тощо. «Soft power» ЄС має добре сформовану організаційну структуру у вигляді як національних, так і загальноєвропейських інституцій. Останні застосовують «м'який» потенціал як для зміцнення позицій Європи на міжнародній арені, так і для внутрішньої культурно-цивілізаційної консолідації.

Ключові слова: Європейський Союз, «м'яка сила», культура, освіта, міжнародна допомога.

Summary. Cultural and humanitarian instruments play an important role in the implementation of the «soft power» of the European Union. This «force» has a well-formed organizational structure in the form of national and pan-European institutions. Elements of the European «soft power» are cultural and linguistic diplomacy, cultural and educational programs and communications, and various aid to the population of underdeveloped countries. Europe uses its «soft» potential to strengthen its international position and internal consolidation.

Keywords: European Union, «soft power», culture, education, international aid.

Термін «м'яка сила» («soft power») був введений Дж. Наєм, що визначив його як здатність впливати без використання силового примусу і підкупу, які, в свою чергу, є елементами «жорсткої сили» («hard power») [8, с. 7]. Натомість «м'яка сила» ґрунтується на привабливості культурних і національних (ідеологічних, політичних) цінностей, а також зовнішньої політики (дипломатії).

На думку російських науковців, політичною детермінантою європейської «м'якої сили» є двоїстий характер даної проблеми [2, с. 29]. З одного боку, європейські країни зберігають статус національних держав, кожна з яких може мати свій потенціал як «жорсткої», так і «м'якої» сили, з іншого боку, об'єднавшись в Європейський Союз, країни підтвердили свою згоду на інтеграцію з кількох напрямів, в тому числі і культурно-гуманітарного. Питання про те, на якому рівні аналізу (національному або наднаціональному) проявляється власне європейська «м'яка сила», як вважають російські вчені, залишається відкритим [2, с. 29].

Американські ж дослідники дотримуються думки, що європейська «soft power» являє собою «зібрану або скоординовану силу». Такий підхід пояснюється тим, що колись розрізнені країни Європи стали Союзом і тепер намагаються знайти спільний шлях, пристосувавши свої зовнішньополітичні, економічні та соціокультурні інтереси до взаємодії одних з іншими [2, с. 27-28]. Тому європейська «м'яка сила» не може розглядатися як сила окремих національних держав.

Важливе значення «soft power» для зовнішньополітичної стратегії ЄС пояснюється декількома причинами. По-перше, він володіє потужним ресурсом привабливості, а також розвиненими національними та наднаціональними інструментами його реалізації, а по-друге, іншої сили, крім «м'якої», він не має в своєму розпорядженні в тій мірі, щоб претендувати на роль глобального лідера [1].

Європейські структури, які здійснюють м'який вплив у світі, безумовно, добре сформовані з інституційної точки зору. Крім національних суб'єктів «м'якої сили» (Британська Рада, Французький інститут, інститути Гете, Севантеса і Данте) працюють і загальноєвропейські інституції, зокрема й ті, які входять безпосередньо в Єврокомісію (наприклад, Генеральний директорат з питань співробітництва та розвитку EuropeAid). Згадані структури в процесі співробітництва приділяють багато уваги навчанню місцевого населення мовам і культурі своїх країн.

Держави ЄС завжди займають перші місця в рейтингах «м'якої сили». В 2013 р. у річному звіті «Soft Power Survey» Німеччина була визнана «м'якою силою» номер один з 30 країн, випередивши Великобританію, Сполучені Штати, Францію, Японію, Швецію, Австралію, Швейцарію, Канаду та Італію. Серед 50 показників, на основі яких проводилося оцінювання, були культурний потенціал, ресурси системи виховання, привабливість національної архітектури та навіть олімпійські медалі. У рейтингу «Soft Power 30 Ranking 2016» перші три місця посіли Сполучені Штати, Великобританія та Німеччина. Актуальний рейтинг «Soft Power 30, Ranking 2017» розмістив на першому місці Францію. Наступні місця зайняли Великобританія, Сполучені Штати, Німеччина та Канада. [9].

Культурна ідентичність Європи завжди була одним із чинників її унікальності в світовій історії. У XXI ст. зростає значення культурної дипломатії, яку європейські лідери намагаються проводити від імені ЄС. Будучи набагато меншими країнами, Британія і Франція, за Дж.Наєм, витрачають на публічну дипломатію майже стільки ж, скільки і Сполучені Штати [4]. Верховний представник ЄС із закордонних справ та політики безпеки Федеріка Могеріні заявила, зокрема, таке: «Європейська культура – це загальний ресурс зовнішньої політики ЄС. Вона відіграє ключову роль в становленні ЄС як інтеграційного об'єднання і відображає європейські матеріальні та духовні цінності. Інвестиції в культурну дипломатію ЄС

допомагають зміцнювати економічне становище Європи, а також встановлюють зв'язки з іншими регіонами світу, запобігають радикалізації» [2, с. 30].

За дослідженням, проведеним аналітичним відділом ЦРУ, «європейське мистецтво, література, музика, дизайн, мода та їжа довго служили глобальними культурними магнітами» [5, с. 183].

Як зазначав Дж.Най, європейські держави самі по собі мають велику культурну привабливість: п'ять з десяти найбільш поширених у світі розмовних мов є європейськими. Іспанська і португальська пов'язують Піренейський півострів з Латинською Америкою; англійська – мова великої Співдружності націй, США та засіб міжнародного спілкування; близько п'ятдесяти учасників збираються на конференцію країн, для яких спільною мовою є французька [4]. Такий результат не в останню чергу пов'язаний з активною лінгвістичною політикою, яку проводять європейські країни. Наприклад, уряд Франції щорічно витрачає близько 1 мільярда доларів на зміцнення статусу французької мови як в країнах Франкофонії, так і в усьому світі. На думку ряду дослідників, ці заходи призвели до посилення «французької м'якої сили в останнє півстоліття, хоча Париж вже не є першою інтелектуальною, культурною та філософською столицею світу» [5, с. 184].

«М'яка» міць Європейського Союзу ґрунтується також на наукових досягненнях, які з року в рік отримують визнання світової спільноти. Цікаву статистику Нобелівських премій, присуджених європейцям, наводить професор Дж. Най. З цих даних випливає, що «Франція займає перше місце за кількістю Нобелівських премій з літератури, Великобританія, Німеччина та Іспанія –відповідно друге, третє та четверте. Великобританія, Німеччина і Франція займають друге, третє та четверте місця з Нобелівських премій в галузях фізики та хімії» [7, с. 78].

«Soft power» Європи можна також простежити за іншими показниками. Великобританія, Німеччина та Франція опинилися на третьому, четвертому і п'ятому місцях (після США та Японії) за обсягами продажів музичної продукції. Німеччина та Великобританія займають третє і четверте місця з продажу книг і четверте та п'яте – за кількістю вебсайтів в Інтернеті [7, с. 76]. Серед інших культурних переваг ЄС Дж. Най виділяє роль європейського футболу, який «більш популярний в світі, ніж американський футбол або баскетбол» [7, с. 77]. Важливим ресурсом є також олімпійські успіхи європейців. Так, на останніх зимових олімпійських іграх в Південній Кореї сім країн Європи увійшли до десятки найкращих за кількістю здобутого олімпійського «золота». Причому дві з них – Норвегія та Німеччина – в загальному медальному заліку посіли відповідно перше та друге місця. [10].

Одним із напрямів політики «м'якої сили» є фінансування інститутами ЄС центрів з розповсюдження європейської культури у світі. Зокрема, загальноєвропейська програма «Культура-2000», ініційована Європейською комісією, спрямована на розширення міжкультурного діалогу та підняття іміджу ЄС за допомогою культурних обмінів у галузях мистецтва, літератури, театру та музики [2, с. 33].

В якості ефективної складової «м'якої сили» використовується також освітній процес. Європейські країни докладають багато зусиль для залучення студентів з усього світу до своїх шкіл та університетів.

У рейтингу QS World University Rankings за 2018 р. чотири британські виші посіли 5-8 місця, два швейцарські – 10 та 12, французькі – 43 та 59, голландські – 54 та 58, три німецькі – 64, 66 та 68 місця [11]. У цьому ж рейтингу за критерієм «Arts and Humanities» за 2017 р. перше і друге місця зайняли англійські вузи University of Oxford та University of Cambridge відповідно [12]. Вищі навчальні заклади інших європейських країн за мистецько-гуманітарними напрямками хоча і посідають пристойні місця, але порівняно із британськими знаходяться далеко позаду. Наприклад,

французький Université Paris-Sorbonne посів 26 місце, німецькі Humboldt-Universität zu Berlin та Freie Universität Berlin – 35 та 37 місця відповідно, нідерландський Leiden University – 49 місце [12]. У процесі дослідження, проведеного Higher Education Policy Institute, було виявлено, що 55 лідерів 51 країни світу здобули вищу освіту в британських вищих навчальних закладах. І саме це, на думку англійських дослідників, – головний аспект «м'якої сили» [6]. Але слід відмітити, що ця сила носить, перш за все, національний характер.

Важливим інструментом «soft power» є ряд програм освітньої мобільності, таких як Erasmus + та Erasmus Mundus. Вони спрямовані на обмін студентами і викладачами країн Європи та інших регіонів світу, зокрема СНД, Азії та Латинської Америки. Згадані програми надають можливість навчатися, проходити стажування або викладати в університетах ЄС терміном від декількох місяців до кількох років.

Про зростання «м'якої сили» Європейського Союзу свідчить поширене уявлення про те, що він є ключовою ланкою для вирішення глобальних гуманітарних проблем. Згідно громадської думки, ЄС докладає більше зусиль, ніж США, для вирішення безлічі різних проблем, від боротьби з тероризмом до скорочення бідності та захисту навколишнього середовища [1].

Британія посідає перше, а Німеччина друге місце за кількістю заявок від прохачів притулку. Але така привабливість Європейського Союзу для іноземців може спричинити і зворотній ефект від «м'якої сили». З населенням, яке не тільки старіє (до 2050 р. середній вік у Європі складе 52 роки [4]), але і скорочується, ЄС змушений буде приймати все більшу кількість іммігрантів, що може викликати серйозні політичні, економічні та соціальні негаразди.

Країни Європи беруть активну участь у роботі таких гуманітарних організацій як «Лікарі без кордонів», що надає благодійну медичну допомогу населенню депресивних регіонів світу. Крім того, окремі організації Євросоюзу впроваджують гуманітарні програми з метою підтримки найбільш

вразливих категорій населення, що постраждали від різного роду конфліктів. Це, наприклад, французька неурядова організація з технічного співробітництва та розвитку (АКТЕД), яка втілює гуманітарні програми на території Афганістану та країн Центральної Азії, надаючи допомогу та підтримуючи ініціативи місцевих співтовариств. [3, с. 41-42].

Загалом допомога країнам, що розвиваються – важливий аспект європейської «м'якої сили». Майже всі країни Європи перевершували Сполучені Штати в допомозі розвитку зарубіжних країн у відсотках від ВВП (The Economist 2003) [4]. ЄС і його країни-учасниці є найбільшим у світі донором (більше половини від світового обсягу) програм сприяння розвитку (53 млрд євро в 2011 р). Причому, за даними останніх опитувань, більшість населення ЄС вважає, що, незважаючи на соціально-економічні труднощі, допомога країнам, що розвиваються повинна тільки збільшуватися, і лише 18% європейців впевнені у зворотному. На думку жителів Євросоюзу, допомогу слід сфокусувати на трьох основних напрямках: захист прав людини (34%), освіту (33%) та охорону здоров'я (32%). [13]. Таки чином, можна зробити висновок, що ідея поширення «м'якої сили» ЄС шляхом підтримки слаборозвинених країн міцно сформована у свідомості його жителів.

Отже, культурно-гуманітарні засоби відіграють важливу роль в реалізації «м'якої сили» Європейського Союзу. Остання має добре сформовану організаційну структуру у вигляді як національних, так і загальноєвропейських інституцій. Причому, в процесі поглиблення інтеграційних процесів роль структур ЄС у здійсненні «soft power» буде зростати. Одними з головних складових європейської «м'якої сили» є культурна та мовна дипломатія, культурно-освітні програми та комунікації, різноманітна допомога населенню країн, що розвиваються. Володіючи потужним «м'яким» потенціалом, Європа успішно використовує його як для зміцнення своїх позицій на міжнародній арені, так і для внутрішньої

цивілізаційно-культурної консолідації, що особливо актуально через зростання міграційних загроз.

Список використаних джерел:

1. Казаринова Д.Б. Мягкая сила как ключевой инструмент активности Европейского союза на международной арене [Электронный ресурс] / Казаринова Д.Б. // Мягкая сила в глобальной политике. Часть I. Региональное измерение. Материалы «круглого стола» сотрудников Российского университета дружбы народов. – М., 2012. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/myagkaya-sila-v-globalnoy-politike-chast-i-regionalnoe-izmerenie-materialy-kruglogo-stola-sotrudnikov-rossiyskogo-universiteta-druzhby>
2. Касаткин П.И. Культурная и образовательная составляющие «мягкой силы» ЕС / Петр Игоревич Касаткин, Наталья Викторовна Ивкина // Сравнительная политика. – 2018. – Т. 9., № 1. – С. 26-36.
3. Левченко О.В. Реалізація «м'якої сили» для просування національних інтересів / Левченко О.В. // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. – 2014. – № 3 (52). – С. 40-44.
4. Най Дж. Мягкая сила и европейско-американские отношения [Электронный ресурс] / Джозеф Най // Прогнозис. – 2006. – № 8. – Режим доступа: http://www.intelros.ru/readroom/prognosis/021206/1006-mjagkaja_sila_i_evropejskoamerikanskije_otnoshenija.html
5. Цатурян С.А. «Мягкая сила» ЕС: инструмент создания единственной сверхдержавы / Цатурян С.А. // Молодой ученый. – 2010. – № 1-2 (13), т. 2. – С. 181-186.
6. Now that's what we call soft power: 55 world leaders educated in the UK [Электронный ресурс] // Higher Education Policy Institute. – 2015. – Режим доступа: <http://www.hepi.ac.uk/2015/10/01/now-thats-call-soft-power-55-world-leaders-educated-uk/>
7. Nye J. Soft Power: The Means to Success in World Politics / Joseph S. Nye. – New York: Public Affairs, 2004. – 191 p.
8. Nye J. Smart power / Joseph S. Nye // New Perspectives Quarterly. – 2009. – Vol. 26. – P. 7-9.
9. Poulet W. Mehr Softpower für Europa! [Электронный ресурс] / Wolf Poulet // Die Frankfurter Allgemeine Zeitung. – 2017. – Режим доступа: http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/aussenpolitik-mehr-softpower-fuer-europa-15115883.html?printPagedArticle=true#pageIndex_2
10. PyeongChang 2018. Medal Standings [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.pyeongchang2018.com/en/game-time/results/OWG2018/en/general/medal-standings.htm>

11. QS World University Rankings 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2018>
12. QS World University Rankings by Subject 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/university-subject-rankings/2017/arts-humanities>
13. Solidarity that spans the globe: Europeans and development aid [Електронний ресурс] // Special Eurobarometer 392. – 2012. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_392_en.pdf

Машевський О.

*д.і.н, професор, завідувач кафедри нової та
новітньої історії зарубіжних країн
історичного факультету КНУ імені Тараса
Шевченка*

Муштїна Н.

студентка КНУ імені Тараса Шевченка

**УЧАСТЬ НОРВЕГІЇ Й ІСЛАНДІЇ У ПРОЦЕСАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ**

**PARTICIPATION OF NORWAY IN THE PROCESSES OF EUROPEAN
INTEGRATION**

Анотація. У статті розглянуто невдалі спроби Норвегії стати членом Європейського Союзу та негативні результати референдумів. Висвітлюються мотиви, чому для Норвегії тісна співпраця безпосередньо в рамках ЄС не є пріоритетною. Проаналізовано, як економічна криза 2008-2009 років вплинула на бажання Ісландії приєднатися до Європейського Союзу, а також передумови того, що Ісландія у 2015 році остаточно відкликала свою заявку на членство в ЄС. Висвітлено також переваги та недоліки співробітництва Норвегії та Ісландії в рамках Європейського економічного простору замість Європейського Союзу.

Ключові слова: європейська інтеграція, економіка, співпраця, національні пріоритети, Норвегія, Ісландія.